

У статтях Мирослава Волощука (““Фила древле прегордыи” / *Fila supruniensis*. Маловідомі сюжети з історії Галицької землі першої половини XIII століття”, с. 189–196) та Адріяна Юсуповича (“*Mirosław-Piastun i Mirosław Halicki w przekazach “Kroniki Halicko-Wołyńskiej”*”, с. 769–783) подаються біографії політичних опонентів того часу: відомого персонажа історичних праць угорського урядовця Філі, вихователя князів Данила та Василька Романовичів Мирослава та боярина князя Мстислава Удатного Мирослава.

Відомий львівський дослідник Ігор Мицько свою статтю присвятив аналізу давнього Унівського пом’яника та здійснив спробу розшифрувати деякі записи з нього (“Давній Унівський пом’яник”, с. 479–495). Шляхетська генеалогія представлена у збірнику дуже важливою роботою знаного дрогобицького історика Ігора Смутка (“Родовід Шептицьких за матеріалами Перемишльських гродських і земських актів XVI–першої половини XVIII ст.”, с. 592–602). Як підкреслює автор, проведена ним реконструкція генеалогії цього знаного роду відрізняється від генеалогій, укладених наприкінці XIX ст. А. Косінським та Т. Жихлінським. Публікація Володимира Пришляка реконструює біографію козацького літописця Григорія Граб’янки (“Григорія Граб’янки (історико-генеалогічна розвідка)”, с. 550–568). Вона доповнена публікацією кількох його автографів та трьох документів, які стосуються цього козацького старшини (с. 560–568).

Наприкінці дозволимо собі від імені редакційної колегії привітати Леонтія Вікторовича Войтовича з його ювілеєм та побажати міцного здоров’я і нових творчих досягнень.

Примітки:

1 Ознайомитись з ним можна на сайті ЛНУ ім. І.Франка. Див.: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/webhistory/moy/ZbirnukVojtovuch.pdf>

2 Див. наприклад: *Войтович Л.* Княжа доба на Русі: Портрети еліти. – Біла Церква, 2006. – С. 492.

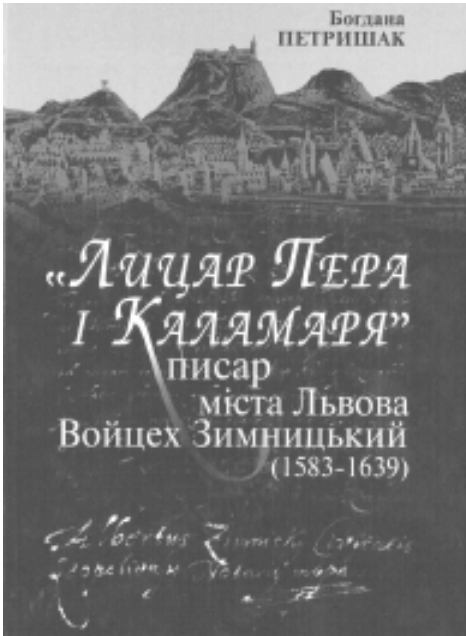
Олександр ЦЕЛУЙКО (Львів)

* * *

Петришак Б. “Лицар пера і каламаря” – писар міста Львова Войцех Зимницький (1583–1639) / Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАН України; ЦДА України, м. Львів (Львівські історичні праці. Дослідження. – Вип. 3). – Львів, 2011. – 208 с. – ISBN 978-966-02-6149-5

Вихід у світ монографії кандидата історичних наук Богдани Петришак можна сміливо і без перебільшення назвати подією у львівській історичній науці і, що найбільш вагомо в українській історіографії в цілому. Впершу чергу, це стосується просопографії, котра ще починає свій шлях наукового розвитку в нашій історіографії. У вступі, характеризуючи свою працю, авторка відзначає, що робота написана на стику двох наук – просопографії і біографістики. Просопографія в українській історичній науці стає “модним” методологічним інструментарієм у дослідженні соціальних перспектив і кар’єр історичних постатей і, як наслідок отримує дуже приблизні інтерпретації своє суті, часто-густо вельми розмиті. Цей момент вдало підмітила авторка і яскраво показало довідкове синтетичне видання “Спеціальні історичні дисципліни. Довідник” (Київ, 2008) над яким трудився цілий авторський колектив. Просопографію так і не відмежували від біографістики та генеалогії і не зуміли визначити предмет і об’єкт науки і безуспішно намагалися узагальнити різнобій дефініцій просопографії як спеціальної історичної науки. Розмитість меж розуміння просопографії (с. 4) однак не спинило авторку на шляху відтворення кар’єрного, професійного і приватно-побутового шляху львівського писаря і лавника Войцеха Зимницького. Привертає увагу й назва монографії – “Лицар пера і каламаря”, що є вдалою і заслуженою алюзією до лицарського стану – шляхти. У середовищі міщан середньовічного й ранньомодерного Львова такими от “шляхтичами” (лицарями чи аристократами духу) можна вважати писарів міста, котрі нерідко просувалися вгору по щаблях міської владної верхівки, творили культурне тло міста, пишучи історичні хронічки чи кодифікуючи міське право.

Пропоноване увазі просопографічне дослідження показує добрий фаховий рівень історика і вишкіл архівіста в оперуванні джерелами (в переважній масі не публікованими раніше) та науковою літературою. Якщо б ми не були особисто знайомі з авторкою, то скрупульозність її дослідження і майстерність в оперуванні численними історичними фактами могли б свідчити про неї як про історика самі за себе. Зрештою, певна канва дослідження була закладена ще за часів студентства, оскільки

постать В. Зимницького як міського писаря першої половини XVII ст. була темою магістерської роботи Б. Петришак (с. 4).

Структурно робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку джерел та літератури, іменного і географічного покажчиків. Дослідження опубліковане в рамках серії “Львівські історичні праці” і йде третім випуском після джерельної публікації Василя Гарасимчука “Матеріали до історії козаччини XVII віку” і “Львівської Русі у XVI ст.” академіка Івана Крип’якевича. Науковим редактором праці виступив доктор історичних наук, відомий історик Львова, керівник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України Мирон Капраль. Прорецензували дослідження знані історики мистецтва і церкви в Україні доктори історичних наук Володимир Александрович та Ігор Скочиляс.

У вступі авторка обґрунтовує свій вибір наукового дослідження, зазначаючи, що постать писаря і лавника В. Зимницького є практично невідомою для наукового загалу, поряд з такими відомими фігурами міської урядницької бюрократії як С. Ансерін, Б. Зіморевич, П. Щербич, А. Мондрович, С. Кушевич, Я. Мосцицький (с. 3). Звісно факт

неопрацьованості постаті В. Зимницького не може свідчити про нього як про рядового канцеляриста в середовищі персоналу міської канцелярії і структурі однієї з колегій львівського магістрату. Авторка переконливо показує важливу роль, яку зіграв писар В. Зимницький у завершенні реформ структури львівської міської канцелярії.

Ще один важливий пласт, який авторка порушує у своєму дослідженні – це специфіка праці, організації й функціонування міської канцелярії в період кінця XVI – першої третини XVII ст. Тобто, окрім персональної “живої” історії члена й активного діяча міської громади Львова ми отримуємо добру порцію інституційної історії. Насправді дана праця написана на стику декількох спеціальних історичних наук: архівознавства, біографістики, дипломатики й просопографії, а не двох, як скромно зазначає Б. Петришак. Майже сім з половиною сторінок займає огляд історіографії з проблем інституційної історії міських канцелярій та їх персоналу, теоретичних і методологічних аспектів просопографії, соціальної історії Львова, проблем судочинства та національних взаємин тощо. Екскурс в історіографію починається з дражливого моменту – нерозпрацьованість в українській та зарубіжній історіографії організації, розвитку та діяльності міської канцелярії Львова. При цьому авторка відсилається до тези польського історика Януша Тандецького (с. 5), котрий писав про стан вивчення проблематики міських канцелярій Польського королівства до середини XX ст. Однак ця теза втрачає свою злободенність у випадку другої половини XX ст. і Б. Петришак сама це доводить масивом цитованої у посиланнях польської наукової літератури з проблематики міських канцелярій та їх персоналу. Звісно, у порівнянні з якісними та кількісними показниками праць з історії імператорських, королівських та князівських канцелярій, міські виразно програють, і не тільки в польській, а й у французькій та німецькій історіографії. В українській історіографії міських канцелярій ми диспуємо поки що невеликим доробком Наталії Білоус (на прикладі магістрату м. Києва), Миколи Ільківа-Свидницького (письмо львівської міської канцелярії і проблематика її генези), Мирона Капралю (організація міського самоврядування Львова на магдебурзькому праві, міські урядники Львова), Володимира Кравченка (структура влади м. Кременця), Ганна Доманова (магістрат м. Чернігова) і нашої авторки Богдани Петришак (персонал і особливості організації міської канцелярії Львова XIV–XVI ст., документація канцелярії, листування). Звичайно, в контексті організації структури міської влади Львова чи особливостей книги вписів можемо згадати Александра Чоловського і Кароля Бадецького, окремі сюжети про представницьку й позаканцелярську діяльність писарів в працях Яна Птасьника й Юзефа Сकोчека (с. 8), але цей історіографічний пласт суттєво ситуації не змінює, оскільки з того часу доробок і висновки згаданих дослідників або доповнилися новими даними, або зазнали коректив. Авторка цілком справедливо підмітила певну спрямованість дослідницького фокусу на окремих представників львівської канцелярії за інші заслуги й таланти (с. 10), зокрема Б. Зіморевича, С. Кушевича, П. Щербича та інших. В. Зимницький не належав до кола улюбленців львівських хроністів та істориків XIX–XX ст. Якщо про нього й писали, то неодмінно в тандемі з популярним Б. Зіморевичем,

торкалися якихось фактів біографії чи аспектів діяльності (с. 11). Можливо вперше на багатий епістолярій В. Зимницького звернув увагу Мечислав Гембарович. Іntenції дослідника були почуті щойно у XXI ст., коли Б. Петришак дійсно уповні використала листування В. Зимницького для повноти осягнення його приватного й професійного життя. Окремої позитивної оцінки заслуговує едиційна частина роботи, оскільки в додатках авторка вперше публікує епістолярну спадщину В. Зимницького про перспективи вивчення якої писав у 1968 р. М. Гембарович. У такий спосіб кожен читач чи фаховий історик отримує змогу безпосередньо ознайомитися з чималим і вельми цінним джерельним комплексом для інших студій над міською історією чи зразком епістолярію епохи бароко.

Привертає увагу насиченість і розмаїття джерельної бази: актові джерела, фінансові, джерела масового типу, нарративні й епістолярні (с. 12). Такий поділ на видові групи є досить умовний, оскільки і фінансові книги, і книги прийняття до міського права є актовими джерелами. Фінансові або рахункові книги також належать до джерел масового типу (М. Капраль), тому таке видове членування видається не зовсім точним. Але цей момент є побіжним, оскільки важливіша комплексність джерельного масиву та його репрезентативність, що авторка добре показує характеризуючи видову і предметну специфікацію книги вписів Львова і Самбора XVII ст. (с. 12–13). Оцінюючи в цілому масив джерел, які використала авторка для написання монографії, слід сказати що з Центрального державного історичного архіву України у м. Львові використано чотири фонди (найбільше Ф. 52 Магістрат м. Львова); окремі документи й книги опрацьовано у збірках Головного архіву давніх актів (Варшава), Державного архіву Любліна, Бібліотеки Ягеллонського університету.

Розділ першому присвячений початковому періоду життя В. Зимницького: походження, виховання, освіта і самбірському періоду життя (1583–1616 рр.) (с. 16–28). І першим фактом, до роз'яснення якого вдалася дослідниця була історія з іменем Зимницького, який в сучасних йому джерелах переважно називається Альбертом, що засвідчує на думку авторки вшанування культу св. Адальберта і прагнення до латинізації імені (с. 16–17). Вочевидь у випадку В. Зимницького латинізація імені була пов'язана в цілому із характерною особливістю багатьох освічених людей, які сповідували гуманістичне світобачення і щонайбільше має місце саме патрональна версія латинізації і прив'язка дня його народження до дня святого.

На наш погляд Б. Петришак досить вірогідно і переконливо реконструює місце народження В. Зимницького, а також його соціальну приналежність (с. 18). Специфіка соціальної термінології звертань, зокрема “nobilis et honoratus” добре конотує з авторською назвою дослідження – “лицар пера і каламаря”. З'ясування певних фактів родинного чи особистого життя В. Зимницького у початковому періоді змушують дослідницю вдаватися до аналогій і порівнянь із загальноприйнятими традиціями, звичаями чи просто особливостями життя кінця XVI – першої третини XVII ст. (див., наприклад: с. 20–21). Фактично ключовими містами початкового періоду життя, освіти й професійної діяльності були Самбір і Замостя, де найбільш вірогідно В. Зимницький міг навчатися, зав'язав родинні зв'язки та отримав підтримку й рекомендації у місцевих урядників (с. 22–25).

У другому розділі йдеться про період професійної кар'єри (1616–1639 рр.) (с. 29–61). Аналізуючи причини і обставини запрошення В. Зимницького авторка твердить про “відсутність у Львові хорошої писарської школи” (с. 29). Думаємо, що тут варто обережніше формулювати таку тезу. Що ми вкладаємо у поняття “хороша писарська школа”. Якщо мається на увазі бігле володіння латинською мовою і письмом, то навряд чи такий факт має місце. Інша справа, коли йдеться про знання кількох мов та тогочасних норм права, протоколу ведення справ, шаблонів документів і необхідних клазул, досвід роботи. Звісно, що раєцькій колегії був потрібен писар, який одразу вступить на посаду і за необхідності зможе навчити інших (допоміжний персонал). Тому магістрат і запрошував писарів з навичками і досвідом професійної кар'єри, тим більше, якщо раєцький писар був головним міським писарем і репрезентував місто (с. 31).

Далі авторка розглянула в деталях облаштування побуту головного писаря (В. Зимницького): ремонт помешкання писаря і канцелярії (с. 33–34), коло обов'язків писаря та організацію праці канцелярії і завдання підписків (с. 34–35). Окрему увагу в тексті приділено матеріалам і знаряддю письма. Як відомо писали пташиними перами (лебединими, павичевими). Б. Петришак вказала факт судового позову В. Зимницького “з приводу журавлиних пер” (с. 35). Стосовно матеріалу письма для канцелярії авторка пише про використання пергаменту і паперу. Пергамент, на думку дослідниці “використовувався у винятково важливих випадках” (с. 36). Однак, не слід забувати, що пергамент застосовували також для кріплення зошитів при оправі книг (часто-густо це були зіпсуті або чорнові аркуші, а нерідко й фрагменти рукописних книг), аби нитки не псували папір. У XV ст. пергамент використовували також для оправі книг.

Звісно нарис кар'єри і фахової діяльності В. Зимницького був би неповним без допоміжного персоналу, зрештою він як старший писар дбав про кадрову політику канцелярії і вишкіл своїх підопічних (с. 38–39). Авторка докладно відслідкувала, наскільки їй дозволила джерельна база імена підписків і старшого підписка, а також коло їх повноважень за керівництва В. Зимницького (с. 39).

Участь у судових процесах, прийняття протестацій чи репротестацій, їх запис до книг часто спричиняли конфлікти і, навіть звинувачення. Саме такі курйозні і загрозливі для кар'єри писаря та його персоналу випадки наводить авторка. Йдеться про звинувачення канцелярії В. Зимницького у фальсифікації документів (с. 42–44). І тут у пригоді стало важливе уміння і завдання писарів при роботі в канцеляріях – перевірка вірогідності документів, так зване “*evidentiae scripturae*”. Завдяки своїй орієнтації в нормах тогочасної канцелярської каліграфії В. Зимницький довів позивачу, що нічого у справі він не дописував, зіставивши почерки записів (с. 43). В іншій судовій справі за 1636 р. дослідниця в деталях цитує аргументи писаря, що і яких місцях дописано було іншою рукою (с. 43–44). Ситуація була ускладнена й тим, що фальсифікатори диспонували справжнім підписом писаря на документі (с. 44).

В деталях Б. Петришак показала специфіку оплати праці писаря, з чого і як він жив виконуючи свою роботу у Львові та в часі виїздів до інших міст Речі Посполитої з усіма джерелами його доходів (с. 46–48). До важливих завдань і функцій головного писаря входила координація усіх канцелярій магістрату, взаємодія з іншими канцеляріями судово-адміністративних установ міста (с. 49–51), що вимагало великих затрат часу. Цим час від часу могли користати “підприємливі” фігуранти судових справ, намагаючись звинуватити писаря у фальсифікації документів чи свідчень сторін або просто недбалому виконанні обов'язків. Ці випадки у професійному житті В. Зимницького дослідниця чудово проілюструвала на джерельному матеріалі.

Зовнішня діяльність писаря В. Зимницького як репрезентанта інтересів магістрату й міста скрупульозно представлена авторкою на прикладі гучних спорів стосовно цехових прав українців і суперечці міста з львівським архієпископом Яном Прухницьким за прибутки зі шпиталю св. Духа (с. 53–55). Часом під час робочих поїздок до інших міст з писарем могли ставатися курйозні ситуації, такі як загублена у Варшаві шапка і виплата за цей випадок грошової компенсації (с. 56). Окремо дослідниця описала виконання представницьких функцій писаря від імені міста та міської влади на сеймах і сеймиках (с. 56–60).

У третьому розділі представлено приватне життя писаря, його побут, господарство, сім'ю (с. 62–85), тобто ті сторони “суб'єктивної” історії, які часто важко надаються до відтворення чи реконструкції через відсутність чи мало інформативність наявних джерел (с. 62). На наш погляд авторка зуміла впоратися із цим завданням. На основі джерельних відомостей та вдаючись до порівнянь й аналогій дослідниця детально характеризує інтер'єр домашнього побуту В. Зимницького, особливості харчового раціону його сім'ї, кількість і видове розмаїття одягу (с. 63–66). Окремим підпунктом Б. Петришак відтворила господарську діяльність В. Зимницького та його дружини, вказавши два основні напрямки їх економічної діяльності: торгівля алкогольними напоями і килимами (с. 66–69).

Наявність постійних і стабільних прибутків, пільг, а також зв'язків дозволяло писареві займатися доброчинністю, що вважалося правилом доброго тону в тогочасному суспільстві. Проте нерідко опікунство над сиротами мало й зворотню сторону медалі, на яку також звернула увагу дослідниця (с. 74–75). З неканцелярських і негосподарських інтересів і вподобань, окрім, мабуть традиційного для його часу збирання книг у В. Зимницького не було (с. 75–76). Він не відзначився якимось гуманістичними зацікавленнями чи літературною творчістю, а як вказує авторка цілковито віддавався своєму фаху (с. 76).

Смерть, похорони і поминання становить цікавий сегмент щоденної історії міського обивателя. Авторка доходить висновку про раптову смерть В. Зимницького, оскільки він не залишив заповіту і його друзі продовжували надсилати йому листи, навіть через три місяці по його смерті (с. 76). Причини і обставини його смерті, які наводить Б. Петришак дуже непевні й гіпотетичні. З одного боку вона вказує на борг дружини Зимницького лікарю Адаму Іронковичу в 350 злотих у 1638 р. – за рік до смерті писаря (с. 76). Сума як на той час не така вже й мала. Цілком можливо, що хворіти міг не тільки сам Зимницький, але й дружина. На користь хвороби чоловіка може вказувати його смерть у наступному році. Незрозуміло на основі яких фактів авторка веде мову про інфаркт чи інсульт як найбільш ймовірні причини смерті писаря у 1639 р.? Якщо саме хвороби серцево-судинної системи були найбільш розповсюдженими у міщанському середовищі першої чверті XVII ст., то годилося б навести відповідні факти для підкріплення саме таких висновків. Чому, наприклад він не міг померти від якогось різновиду абсцесу, що супроводжувався ускладненнями?

Навряд чи типовою можна вважати поведінку дружини Зимницького після його вочевидь раптової смерті. Авторка слушно вказує на якісь недвозначні непорозуміння між подружжям стосовно майна (с. 79). З іншої сторони викладений дослідницею матеріал ілюструє добрі подружні стосунки між Зимницькими, оскільки поховати себе вона заповіла поряд із Войцехом (с. 80). Виникає ряд запитань, чому Зимницький заздалегідь не уклав заповіту, якщо хворів? Його дружина Анна щедро витрачалася на його поховання та відправу заупокійних служб після його смерті, виплатила борги, була зобов'язана магістратом оплатити дописування незакінчених справ чоловіка. Можливо останнє було тим дразливим фактором, який змусив її вдатися до руйнування інтер'єру Писарської кам'яниці і вивезення або нищення (приховування) майна, що там знаходилося в часі її виселення?! (с. 80). Згадані дії могли мати чи мали б мати правові наслідки. Однак нічого подібного не сталося і жодної подібної інформації авторка не наводить. Зайвим свідченням чого є той факт, що Анна повторно вийшла заміж за львівського лавника Якуба Коснігеля.

Завершують книгу традиційні авторські висновки (с. 86–87) та не менший, ніж основний текст за обсягом комплекс додатків (с. 88–167), які у переважній більшості складаються з листування В. Зимницького (всього опубліковано 43 листи). Також цінний порівняльний і статистичний матеріал відображено у трьох таблицях (перелік писарів Львова першої половини XVII ст., кар'єра писарів Львова першої половини XVII ст., платня писаря В. Зимницького за 1616–1639 pp.). Одна з таблиць являє собою низхідне генеалогічне дерево родини Зимницьких (с. 149). Решта додатків – це текст присяги міських писарів (с. 152), автограф та гмерк В. Зимницького (с. 154), а також цінні документи, які відображають записи про смерть В. Зимницького (с. 155), реляція про інвентар В. Зимницького (с. 156–161), реєстр видатків на похорон (с. 162–165), реєстр оцінки рухомого майна писаря (с. 166–167).

Хочемо окремо зупинитися на реляції про інвентар В. Зимницького, оскільки він буде неодмінно цікавим не тільки для істориків Львова чи істориків щоденного життя (буденності), але й книгознавців і бібліографів, істориків книги та приватних бібліотечних збірок. Власне в цьому документі подається перепис книг з бібліотеки В. Зимницького. Кожна назва книги ідентифікована й прокоментована дослідницею, що свідчить про її фахову скрупульозність. Однак, попри це, чимало назв книг з цього реєстру потребують або уточнень або нових коментарів. Одразу після Біблії о. Вуйка йде видання Йозефа Ланга “Polianthea” у форматі “in folio” авторською приміткою “не визначено”. Насправді йдеться про книгу з довгою назвою “Florilegii magni, seu Polyantheae floribus nouissimis sparsae, libri XX ... / studio dehinc [et] opera Iosephi Langii ...” (Francofurti [Frankfurt a. M.] sumptibus haeredum Lazari Zetzneri, 1621. – 2). Під назвою “Jasonis Maximus Mediolanensis. Commentaria, in folio” очевидно мається на увазі видання Jason Maynus. “In Codicem commentaria” (Venetiis, 1598). Непрокоментованим лишився твір італійського юриста, професора в Перуджі та Пізі Бартоломея Саксофератського (1314–1357), котрий, до речі був автором трактату “Ars notariatus” (1504, 1505, 1517 pp.). В інвентарі назва його праці звучить як “In praesens veterus partorum, in folio”. Мова йде про перевидання інкунабульного друку “Super primum parte digesti veteris” (1479 p.). Навряд чи доцільно у цій рецензії піднімати докладний аналіз і новий розбір усіх назв перелічених у реєстрі книг. Зрозуміло, що докладний точний аналіз тогочасних бібліотечних збірок потребує серйозної книгознавчої евристики, яку вочевидь не ставила собі за ціль авторка. Вважаємо за доцільне розвинути цю тему в окремій публікації з докладною ідентифікацією кожної назви, щоб сформувати повноцінне уявлення про бібліотеку цього непересічного керівника міської канцелярії Львова першої чверті XVII ст.

Рецензована праця, на наше глибоке переконання є показовим зразком просопографічних студій з інтердисциплінарним методологічним інструментарієм, що дозволяє водночас олюднити інституційну, соціологічну історію, а також показати постать в контексті функціонування міських управлінських інститутів.

Микола ПЛЪКІВ-СВИДНИЦЬКИЙ (Львів)

* * *

Pihach J. D. Ukrainian Genealogy: A Beginner's Guide / Canadian Institute of Ukrainian Studies. – Edmonton; Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 2007. – 272 pp. – ISBN 1-894865-04-9 (bound); ISBN 1-894865-05-7 (pbk.)

Протягом останніх років серед людей українського походження, предків яких (чи й їх самих) доля закинула на чужину, де вони й осіли, все більшої популярності набувають дослідження власного